

REFORMA NASTAVNOG PLANA NA ODELJENJU ZA ARHEOLOGIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU

*Staša BABIĆ, Vera VASILJEVIĆ, Risto DRAŠKOVIĆ
(Univerzitet u Beogradu)*

Prvi koraci na reformi nastavnog plana na Odeljenju za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu načinjeni su još tokom zime 2001/2002. godine, na osnovu nekoliko međusobno povezanih smernica: opštih tendencija reforme visokog obrazovanja, iskazanih u Bolonjskoj deklaraciji, Lisabonskoj deklaraciji, čiji je tadašnja SR Jugoslavija bila potpisnik, kao i u pratećim dokumentima i preporukama Evropske unije univerziteta i Saveta Evrope; rezultata procesa samoevaluacije Univerziteta u Beogradu i Filozofskog fakulteta kao njegovog konstitutivnog dela, i najzad, rezultata analize postojećeg stanja na samom Odeljenju. Zajednički elementi u svim ovim dokumentima bili su:

- potreba za većom efikasnošću procesa studiranja;
- nužnost uvođenja interaktivnih metoda nastave i aktivnog učešća studenata u procesu nastave;
- zahtevi svih disciplina, a posebno humanističkih, za interdisciplinarnim povezivanjem;
- zapažanje o sve većem broju mladih ljudi koji ulaze u proces visokoškolskog obrazovanja.

S obzirom na ove opšte ciljeve reforme visokog obrazovanja u Srbiji, u procesu analize postojećeg stanja na Odeljenju januara 2002. godine, uočene su sledeće slabosti, koje smo želeli da prevaziđemo izmenama nastavnog plana:

- veliki udeo zastarelih metoda nastave, uz zastarela i nedovoljna nastavna sredstva;
- dugački ciklusi predavanja, koji vode polaganju ispita posle 4, pa i 6 semestara nastave;
- veoma slaba efikasnost studiranja (prolaznost od maksimalno 30 %) i dugačak prosečan period studiranja (8 godina);
- teškoće u usklađivanju obima i sadržaja nastave na predmetima koje studenti slušaju i polažu na drugim Odeljenjima Fakulteta;
- veliki broj studenata u studijskim grupama (u proseku 60 bruceša godišnje);
- nedovoljna opterećenost nastavnog osoblja, posebno u svetlu tada najavljenih izmena u politici finansiranja Univerziteta.

S druge strane, uočene su i prednosti u radu Odeljenja, koje smo nastojali da naglasimo i afirmišemo u predlogu izmena nastavnog plana:

- širina polja istraživanja obuhvaćena planom nastave i praćena odgovarajućom strukturom nastavnog osoblja u smislu specijalizacija;
- postojanje ograničeno upotrebljenih, ali potencijalno veoma velikih kapaciteta za izvođenje praktične nastave;

- veoma izraženo raspoloženje među članovima Odeljenja da se nastavni plan reformiše i entuzijazam sa kojim se prišlo izradi predloga.

Uz analizu stanja na Odeljenju, početni elementi u izradi novog plana bila su i iskustva drugih visokoškolskih ustanova koje obrazuju arheologe, kao i univerziteta izuzetno uspešnih u sprovođenju reforme, kao što je Univerzitet Ernst Moric Arnt u Grajfsvaldu, Nemačka. Najzad, jedan broj članova Odeljenja je, uz nastavno iskustvo u drugim akademskim sredinama, raspolagao i iskustvom sa alternativne akademske scene, koja je bila veoma aktivna u Srbiji tokom godina koje su prethodile reformi nastave arheologije u Beogradu. Iskustva u izvođenju nastave po ovom prvom reformisanom nastavnom planu iz 2002. godine pokazala su potrebu za daljim poboljšanjima, koja su usledila u izmenama plana iz 2006. godine.

Tada je na čitavom Filozofskom fakultetu uveden Evropski sistem prenosa bodova, koji je omogućio preciznije izražavanje studentskog opterećenja i veću fleksibilnost kurikuluma. Najzad, pokretanjem postupka akreditacije visokoškolskih ustanova, koji je usledio 2009. godine, kao obavezujući za sve institucije u zemlji, Filozofski fakultet u celini i Odeljenje za arheologiju kao njegov sastavni deo, ušli su u postupak usaglašavanja sa propisanim veoma precizno specifikovanim kvantifikovanim kriterijumima, koji su se pre svega ticali broja sati aktivne nastave za studente i, na drugoj strani, potrebnog i dozvoljenog opterećenja nastavnika. Zahtev Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta, da se omogući visok stepen izbornosti, za naš plan nije predstavljao problem, jer smo ovakvom rešenju težili od samog početka. Tokom ovih usaglašavanja sa zahtevima postavljenim opštim aktima, ostala je nepromenjena osnovna namera Odeljenja za arheologiju,

usaglašena 2002. godine, da zadrži širinu u disciplinarnom obrazovanju mladih arheologa, mogućnost interdisciplinarnog rada i, najzad, dublje upoznavanje sa pojedinim specifičnim oblastima arheološkog rada.

Specifičnosti nastave arheologije

Odeljenje za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu jedina je visokoškolska institucija u zemlji koja izdaje diplome arheologa, i otud je isključivo odgovorna za profil stručnjaka koji se zapošljavaju u ovoj oblasti. U okviru nastavnog plana, starog kao i novog, izučavaju se oblasti arheologije koje su na pojedinim univerzitetima organizovane kao posebne studijske grupe (praistorijska, klasična, srednjevekovna, bliskoistočna arheologija, egiptologija). Sa razvojem discipline, teorijske i metodološke pretpostavke istraživanja zahtevaju sve veću specijalizaciju u pojedinim oblastima. S druge strane, gotovo vek duga tradicija nastave arheologije na beogradskom Univerzitetu svedoči o veoma pozitivnim rezultatima koji se postižu tako što se studentima nudi širok spektar arheoloških znanja i, u isto vreme, mogućnost za specijalizaciju u određenoj oblasti. Ovakva je mogućnost postojala i u ranijim nastavnim planovima našeg Odeljenja, u vidu blokova izbornih predmeta na IV godini studija, koji su povezani sa oblašću diplomskog rada kandidata. S obzirom na prirodu naše discipline i pozitivna iskustva koja smo do sada imali, nastojali smo da zadržimo specifičnosti Odeljenja i da ih uklopimo u opšte tendencije i zahteve reforme. S druge strane, nastojali smo i da novim, reformisanim nastavnim planom u većoj meri izadjemo u susret potrebama raznolikih institucija koje zapošljavaju diplomirane arheologe (zavodi za zaštitu kulturnog nasledja, regionalni muzeji, ustanove kulture, mediji i slično).

Struktura nastavnog plana

S obzirom na prethodno iznete posebne odlike nastave na našem Odeljenju i nameru da ih očuvamo i unapredimo, novi nastavni planovi od 2002. do danas podrazumevaju obaveznu dvosemestralnu nastavu iz svih oblasti arheologije (praistorijska, klasična, srednjevekovna, bliskoistočna arheologija, egiptologija, fizička antropologija, areheozoologija), kao i iz predmeta koji predstavljaju neophodne sadržaje u nastavi (teorija i metodologija arheoloških istraživanja). Nužno je na ovom mestu napomenuti da novi nastavni plan ne smanjuje obim gradiva na mehanički način, i time omogućava lakše polaganje ispita, već da je nastavni sadržaj u potpunosti prestruktuiran. Ukupno opterećenje studenata nije smanjeno, već je drugačije raspoređeno. Osim oblasti iz kojih nastavu izvode članovi Odeljenja, studenti pohađaju obavezne kurseve koji se izvode na drugim Odeljenjima Fakulteta (istorija starog veka, opšta istorija srednjeg veka, muzeologija, strani jezik, latinski/grčki jezik).

Produbljivanje znanja iz određenih oblasti odvija se kroz široku ponudu izbornih kurseva, koji su organski povezani sa gradivom izloženim u obaveznim kursevima. Njihov broj raste sa godinom studija, pod pretpostavkom da je znanje stečeno tokom obaveznih kurseva neophodno za izbor oblasti u kojoj će se student detaljnije specijalizovati. Tokom V semestra studenti odlučuju o oblasti svog diplomskog rada i dodeljuje im se mentor. Time je studentski izbor kurseva usmeravan zahtevima za pristupanje određenom kursu iskazanim u programu izbornog kursa, a od V do VIII semestra i kroz konsultacije sa predmetnim nastavnikom i/ili mentorom diplomskog rada. Na ovaj način postiže se postepeno produbljivanje znanja i omogućava se studentima i predavačima da izabranu oblast

obrade detaljnije, pri tome ne zapostavljajući široko opšte obrazovanje u oblasti arheologije, stečeno tokom prve dve godine studija.

Na svakoj godini studija predviđen je fond radnih sati po sedmici za interaktivne oblike rada sa studentima, u kojima posebno opterećenje snose mlađi saradnici Odeljenja. U trenutno važećem planu, akreditovanom 2009. godine, ovaj fond usklađen je sa opštim zahtevima. Kroz seminar-ska vežbanja i praktičan rad postiže se produbljivanje znanja stečenog kroz osnovnu nastavu i studentima se nudi neposredno profesionalno iskustvo. Tokom prve godine, studenti pohađaju Arheološki praktikum (10 ESPB), dok su tokom čitavih osnovnih studija dužni da prikupe još 14 ESPB iz različitih praktičnih aktivnosti, koje podrazumevaju učešće na iskopavanjima, obradu građe pri muzejskim institucijama i slično. U tom cilju, Filozofski fakultet sklapa sporazume sa partnerskim institucijama koje omogućavaju učešće studenata u svojim projektima. S druge strane, kapaciteti Odeljenja, posebno u obliku Arheološke zbirke Filozofskog fakulteta, koji nisu bili iskorišćeni u dovoljnoj meri, na ovaj način dobijaju svoju punu vrednost. U ovaj fond radnih sati takođe se ubrajaju i mentorske konsultacije sa studentima završne godine, kojima rukovode nastavnici. Proporcionalna zastupljenost različitih oblika rada (obavezni kursevi, izborni kursevi, seminarska vežbanja, praktičan rad, mentorski rad) pruža dinamičan i efikasan ambijent studiranja i namera je bila da se i na ovaj način skрати prosečna dužina studija na našem Odeljenju.

Saradnja sa drugim odeljenjima Fakulteta

Budući da je Odeljenje za arheologiju jedna od jedinica Filozofskog fakulteta, i da je po oblasti svog rada kompatibilna sa drugim nastavnim grupama, nastavni planovi

od 2002. godine do danas podrazumevaju da se ova mogućnost interdisciplinarnе saradnje maksimalno operacionalizuje. Među kursevima obaveznim za sve studente arheologije predviđenim predlogom novog nastavnog programa nalazi se pet predmeta iz kojih nastavu ne izvode članovi Odeljenja za arheologiju: Istorija starog veka (Istorija antičke Grčke/Istorija starog Rima), Opšta istorija srednjeg veka, Muzeologija, strani jezik, latinski jezik. Uz to, studentima je otvorena i preporučena mogućnost da u svakom semestru tokom studija pohađaju po jedan izborni kurs na drugom Odeljenju Fakulteta, u pogledu čega se, kao i u slučaju odabira između kurseva ponuđenih u okviru Odeljenja za arheologiju, predviđa konsultacija sa predmetnim nastavnikom, odnosno mentorom. Ovo rešenje, medjutim, u vreme kada je reforma na Odeljenju započeta, nije bilo moguće na osnovu važećeg Statuta Fakulteta, tako da je potpunije primenjeno tek sa izmenama iz 2006. i posebno 2009. godine. S obzirom da su svi obavezni predmeti matični na našem Odeljenju svedeni na dvosemestralne kurseve, kako bi se postigla što veća fleksibilnost programa, isto je pravilo primenjeno i na nastavu iz predmeta koje studenti arheologije slušaju i polažu na drugim Odeljenjima Fakulteta.

Iskustva i dosadašnji efekti izmena

Efekti izmena koje smo uneli i koji se mogu kvantifikovati daju osnova za umereno zadovoljstvo postignutim rezultatima. Od ciljeva postavljenih 2002. godine, neke smo ostvarili u potpunosti: ciklusi predavanja u potpunosti su svedeni na jedno- i dvosemestralne kurseve, praćene različitim oblicima interaktivne nastave i kontinuiranim ocenjivanjem; visoka izbornost, uključujući povezivanje sa drugim oblastima istraživanja; maksimalna dozvoljena

iskorišćenost nastavnog potencijala, kako u pogledu radnih sati, tako i specijalizacija. Na drugoj strani, neki ozbiljni nedostaci su i dalje prisutni. Pre svega, polaznost studenata na višu godinu studija neznatno je porasla u odnosu na generacije koje su studirale po nastavnim planovima pre 2002. godine, kao i broj diplomiranih.

Prolaznost studenata na osnovnim studijama

Generacija upisana školske 2006/2007. godine

1. upisani u prvu godinu studija	62
2. upisani u drugu godinu studija	38
3. upisani u treću godinu studija	36
4. upisani u četvrtu godinu studija	34
5. upisani u petu godinu studija	32
6. upisani u šestu godinu studija	31
7. upisani u sedmu godinu studija	25
8. upisani u osmu godinu studija	21

Generacija upisana školske 2007/2008. godine

1. upisani u prvu godinu studija	65
2. upisani u drugu godinu studija	47
3. upisani u treću godinu studija	42
4. upisani u četvrtu godinu studija	38
5. upisani u petu godinu studija	37
6. upisani u šestu godinu studija	35
7. upisani u sedmu godinu studija	23

Generacija upisana školske 2008/2009. godine

1. upisani u prvu godinu studija	56
2. upisani u drugu godinu studija	43
3. upisani u treću godinu studija	38
4. upisani u četvrtu godinu studija	38
5. upisani u petu godinu studija	35
6. upisani u šestu godinu studija	30

Generacija upisana školske 2009/2010. godine

1. upisani u prvu godinu studija	69
2. upisani u drugu godinu studija	52
3. upisani u treću godinu studija	52
4. upisani u četvrtu godinu studija	49
5. upisani u petu godinu studija	45

Generacija upisana školske 2010/2011. godine

1. upisani u prvu godinu studija	63
2. upisani u drugu godinu studija	51
3. upisani u treću godinu studija	45
4. upisani u četvrtu godinu studija	43

Generacija upisana školske 2011/2012. godine

1. upisani u prvu godinu studija	63
2. upisani u drugu godinu studija	53
3. upisani u treću godinu studija	47

Generacija upisana školske 2012/2013. godine

1. upisani u prvu godinu studija	62
2. upisani u drugu godinu studija	49

Okončanje osnovnih studija**2006/2007. god. (primljeno 62; ispisano 11; neupisano 10; ostalo 41);**

Okončali studije:

(u roku)	2009/10.	do 30.09.2010.	1
5. god. studija	2010/11.	do 30.09.2011.	4
6. god. studija	2011/12.	do 30.09.2012.	8
7. god. studija	2012/13.	do 30.09.2013.	3
8. god. studija	2013/14.	do 30.09.2014.	3

Ukupno 19 (nakon osme god. studija)		46.34%
Nakon pete godine studija	(5)	12.19%
Nakon šeste godine studija	(13)	31.70%
Nakon sedme godine studija	(16)	39.02%

2007/2008. god. (primljeno 66; ispisano 9; neupisano 18; ostalo 39);

Okončali studije:

(u roku)	2010/11.	do 30.09.2011.	3
5. god. studija	2011/12.	do 30.09.2012.	3
6. god. studija	2012/13.	do 30.09.2013.	6
7. god. studija	2013/14.	do 30.09.2014.	8

Ukupno 20 (nakon sedme godine studija)		51.28%
Nakon pete godine studija	(6)	15.38%
Nakon šeste godine studija	(12)	30.76%
Nakon sedme godine studija	(20)	51.28%

2008/2009. god. (primljeno 56; ispisano 10; neupisano 8; ostalo 38);

Okončali studije:

(u roku)	2011/12.	do 30.09.2012.	2
5. god. studija	2012/13.	do 30.09.2013.	4
6. god. studija	2013/14.	do 30.09.2014.	6

Ukupno 12 (nakon šeste godine studija)		31.57%
Nakon pete godine studija	(6)	15.78%
Nakon šeste godine studija	(12)	31.57%

2009/2010. god. (primljeno 69; ispisano 7; neupisano 13; ostalo 49)

Okončali studije:

(u roku)	2012/13.	do 30.09.2013.	2
5. god. studija	2013/14.	do 30.09.2014.	6

2010/2011. god. (primljeno 63; ispisano 10; neupisano 9; ostalo 44)

Okončali studije:

(u roku)	2013/14.	do 30.09.2014.	3
----------	----------	----------------	---

Dakle, iako je u početku primene reformisanih nastavnih planova, posebno u periodu od 2002/2003. do 2004/2005. školske godine prolaznost na studijama arheologije bila primetno povećana, u kasnijim godinama stabilan trend ne razlikuje se značajno od stanja pre reforme. Ovi statistički podaci vraćaju nas na pitanje koje je često postavljano u trenutku kada smo započeli sa reformama: da li je krajnji cilj nastavnog procesa povećanje prolaznosti ili povećanje znanja? Kao što nastojanje ka proširenju znanja ne sme biti opravdanje za slabiju prolaznost, tako ni težnja ka povećanju prolaznosti ne nudi opravdanje za neznanje. Izvesno pokriće za ovakvu tvrdnju proističe iz daleko jasnije formulisanih ishoda učenja za sve nivoe studija na Odeljenju za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu (up. www.f.bg.ac.rs). Na drugoj strani, u pogledu viših nivoa studija takođe se otvaraju nova pitanja, koja delom proističu i iz brojeva studenata upisanih na master studije:

2007/2008.	12		2011/2012	18
2008/2009.	6		2012/2013	15
2009/2010.	13		2013/2014	20
2010/2011.	17			

Pri tom je nužno imati u vidu da, usled odluka koje su donošene izvan Odeljenja za arheologiju, ovaj ciklus studija i dalje traje godinu dana (dva semestra, 60 ESPB), čime nije kompatibilan sa značajnim brojem srodnih institucija, što otežava mobilnost studenata. Iako je pri formulisanju ishoda učenja ulagan veliki napor da se ovaj problem ublaži, ostaje zapažanje da studenti po okončanju prvog ciklusa studija u trajanju od 4 godine nisu značajno temeljnije obučeni nego pri ciklusu u trajanju od tri godine, dok je skraćen master-program skučen i ne pruža mogućnosti za temeljniji samostalni istraživački rad. Moguće je izvući naravoučenije da zbir od pet godina ukupno uloženi u osnovne i master studije može dati bitno različite rezultate, u zavisnosti od pozicije izlaznih tačaka.

Ostaje da zaključimo da su preliminarni rezultati izmena nastavnog plana na Odeljenju za arheologiju umereno zadovoljavajući, uprkos mnogim teškoćama sa kojima se susrećemo u realizaciji reformisanog programa nastave. Ovo se pre svega odnosi na organizacionu i logističko-tehničku podršku u izvodjenju projektovanog plana i još uvek veoma prisutnu inerciju, kako nastavnog tako i nenastavnog osoblja, kao i na materijalne i finansijske uslove pod kojima se nastava odvija. Najzad, smatrajući da je posao na reformi univerziteta dug i dinamičan proces, uvereni smo da će i u narednom periodu naš kurikulum biti podvrgavan periodičnim izmenama i poboljšanjima. Neki od problema koje smo uočili tokom reformskog procesa, međutim, ne mogu se rešiti samo radom unutar Odeljenja, već zavise i od ukupnog ambijenta Fakulteta i Univerziteta. Ostaje nada da će zakonodavac ne samo imati sluha za već pokrenute inicijative, već i podstaći aktivniji pristup reformi u čitavoj akademskoj zajednici Srbije.